



Лариса Євгеніївна Зуєва,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політології Одеського
Національного політехнічного університету,
науково-педагогічний працівник Національної
школи суддів України, суддя Одеського
апеляційного адміністративного суду,
м. Одеса

УДК 378.05:378.12

ГЕНЕЗА НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИХ І РЕГУЛЯТИВНИХ ЗАСАД ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ У СИСТЕМІ СУДДІВСЬКОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ І КАНАДИ

Окреслено процеси психолого-педагогічної підготовки в системі суддівської освіти, які пов'язані з процесом професійного самовизначення та саморозвитку. Доведено, що процес становлення професійної майстерності суддів відбувається індивідуально, складно, не потрапляючи під жорстко детерміновані умови. Сприяння цьому процесові автор бачає в реалізації цільової програми професійно-педагогічного відбору суддів-викладачів до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України.

Ключові слова: суд, суддя, суддівська освіта, науково-педагогічний працівник, саморегуляція, педагогічна майстерність, психолого-педагогічні техніки, система судової освіти, самовдосконалення судді.

Раскрыты процессы психолого-педагогической подготовки в системе судейской образования, которые связаны с процессом профессионального самоопределения и саморазвития. Доказано, что процесс становления профессионального мастера судей происходит исключительно индивидуально, сложно, не попадая под жестко детерминированных условия. Содействии этому процессу автор видит в реализации целевой программы профессионально-педагогического отбора судей-преподавателей к реализации психолого-педагогической подготовки профессиональных судей в системе судейской образования Украины.

Ключевые слова: суд, судья, судейская образование, преподаватель, саморегуляция, педагогическое мастерство, психолого-педагогические техники, система судебной образования, самосовершенствование судьи.

The article reveals the processes of psychological and pedagogical training in the system of judicial education, which are related to the process of professional self-determination and self-development. Their interaction, according to the synergetic approach, has properties that none of these individual processes possess and defines a deep, integrative process of becoming a professional master. The author argues that the process of establishing professional judges' skills is carried out solely individually, difficultly, without being subjected to rigidly determined conditions. The author sees the promotion of this process in realization of the target program of vocational and pedagogical selection of judge-teachers for the implementation of psychological and pedagogical training of professional judges in the system of judicial education of Ukraine.

Key words: court, judge, judge education, teacher, self-regulation, pedagogical skill, psychological and pedagogical techniques, system of judicial education, self-improvement of judge.

На сучасному етапі судова система України перебуває у стані реформування з метою побудови демократичної, соціальної та правової держави. Головним органом, який має забезпечити захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, є суд. Сильна, незалежна судова влада здатна здійснювати істотний, всебічний вплив на життєдіяльність держави, активно допомагати їй у становленні як правової інституції. Тому судова реформа, що послідовно та наполегливо здійснюється в Україні, потребує

вдосконалення не лише нормативно-процесуальної діяльності, а й врахування психологічних закономірностей у сфері судочинства, оскільки діяльність судді постає складною, багатогранною та відповідальною у зв'язку з розглядом різних за своїм характером справ.

Таким чином, постала необхідність поглибленого вивчення та наукового обґрунтування генези теоретичних і регулятивних засад психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України і Канади, з'ясування характеру здійснюваних функцій із позицій психології, педагогіки, юриспруденції, суддівської діяльності, що набуває



першочергової значущості. Практична оптимізація суддівської системи освіти в Україні може бути здійснена за допомогою використання наукового доробку психологічної та педагогічної наук у сфері судочинства, що буде сприяти більш якійсній, а тому ефективній діяльності суддів, їх психічного здоров'я, а також зміцненню законності та правопорядку в державі.

Окремі аспекти досліджуваної проблематики висвітлювалися у працях вітчизняних і зарубіжних психологів, педагогів та юристів. Науковці вивчали питання специфіки психологічного знання та його місця в діяльності судді, значущість світоглядно-філософських засад у контексті герменевтичної природи судочинства. Проте питання психолого-педагогічної підготовки суддів у системі суддівської освіти України висвітлено недостатньо. Так, юридично-психологічні аспекти досліджуваної проблематики побіжно висвітлено у працях О. Бандурки [1], В. Беда [2] та ін. Зокрема, це питання діяльності судді як в процесі досудового розслідування, так і під час судового розгляду справи в різних інстанціях. Деяким аспектам формування професійної компетенції фахівців соціальної сфери діяльності присвячено праці таких авторів, як О. Пометун [3], С. Рубінштейн [4] та ін. Однак психологічно важливі детермінанти діяльності судді щодо процесу саморегуляції емоційних станів предметно не було розглянуто. Аналіз нормативної документації, наукових джерел і судової практики свідчить про недостатнє використання досягнень сучасного науково-технічного прогресу, новітніх наукових технологій, зокрема психологічних і педагогічних, у процесі суддівської освіти.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судову владу в Україні здійснюють незалежні та безсторонні суди, утворені згідно з законодавством. Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі та присяжні шляхом здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур. Судочинство здійснює Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції.

Завданням суду, відповідно до ст. 2 цього Закону, визначено здійснення правосуддя на засадах верховенства права і забезпечення для кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Однак суд – це юридична особа, а головним у системі судоустрою України є суддя. Суддею, відповідно до ст. 52 цього Закону, є громадянин України, якого, відповідно до Конституції України та цього Закону, призначили чи обрали суддею, який обіймає штатну суддівську посаду в одному зі судів України та здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді.

Статтею 55 Закону визначено права та обов'язки судді. Так, права судді, пов'язані зі здійсненням

правосуддя, визначено Конституцією України, процесуальними та іншими законами. Суддя має право: брати участь у суддівському самоврядуванні; утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів; підвищувати власний професійний рівень; бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки. Суддя має право підвищувати власний професійний рівень і проходити з цією метою відповідну підготовку. Окрім цього, суддя має дотримуватися присяги та зобов'язаний:

- своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- дотримуватися правил суддівської етики;
- виявляти повагу до учасників процесу;
- не розголошувати відомості, які становлять таємницю та охороняється законом, зокрема таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;
- подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;
- систематично розвивати професійні навички (вміння), підтримувати кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;
- звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання.

Також ч. 6 означеної статті визначено, що суддя, призначений на посаду судді вперше, проходить щорічну підготовку в Національній школі суддів України. Суддя, який обіймає посаду судді безстроково, проходить підготовку в Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки. Суддя, згідно з ст. 57 Закону, має дотримуватися етичної поведінки, яку визначає Кодекс суддівської етики, затверджений з'їздом суддів України. З метою встановлення відповідності рівня життя судді наявному у нього та членів його сім'ї майну та отриманим ними доходам, проводять моніторинг способу життя відповідно до закону. Отриману за результатами моніторингу інформацію, включають до суддівського досяє.

Окрім Закону України «Про судоустрій і статус суддів», посада судді належить до публічної служби, яка також має певні особливості. Так, відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства, публічна служба – це діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, інша в органах місцевого самоврядування. Регулювання правового становища державних



службовців, які працюють в апараті органів прокуратури, судів, дипломатичної служби, митного контролю, служби безпеки, внутрішніх справ та інших, здійснюють відповідно до Закону України «Про державну службу», якщо інше не передбачено законами України, серед яких закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про дипломатичну службу», «Про місцеві державні адміністрації», «Про державну виконавчу службу», «Про Службу безпеки України», «Про державну податкову службу в Україні», «Про міліцію», «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ», «Про Дисциплінарний статут митної служби України», «Про Дисциплінарний статут Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України» тощо.

Відносини, які виникають у сфері публічної служби (служба в органах державної влади та місцевого самоврядування), є предметом регулювання конституційного і адміністративного права та іншого законодавства. Трудове законодавство («Про працю») можна застосовувати до них лише субсидіарно, але від цього вони не перестають бути відносинами публічної служби і не стають трудовими. Загальні засади діяльності, а також статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті, визначено Законом України «Про державну службу». Відповідно до ст. 1 Закону державна служба в Україні – це професійна діяльність осіб, які обіймають посади в державних органах та їх апараті щодо практичного виконання завдань і функцій держави та отримують заробітну плату за рахунок державних коштів. Ці особи є державними службовцями та мають відповідні службові повноваження.

Складниками правового статусу осіб публічної служби є вступ на публічну службу, умови та порядок її проходження, звільнення з публічної служби, соціальний статус осіб публічної служби. Регламентують цей статус норми різних галузей права, серед яких норми конституційного, адміністративного, трудового, цивільного, кримінального, фінансового права, тобто галузей права, засадами яких є публічне право. Зазначене зумовлює складність і специфічність цього інституту та поширення компетенції адміністративних судів на спори щодо прийняття громадян на публічну службу, її проходження та звільнення (п. 2 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України). Конструкція цієї норми є визначальною для формулювання предмету позову в досліджуваній категорії справ.

Таким чином, специфіка здійснення сучасного правосуддя потребує його поглибленого вивчення в контексті суддівської освіти. Участь судді у взаємовідносинах судді та осіб, які володіють спеціальними знаннями, збирання і передавання ними інформації для дослідження об'єктів, ще мало вивчено. Це зумовлено відсутністю усталеного понятійно-категоріального апарату, чіткого та однозначного визначення такого поняття, як «професійна компетентність судді», його зміст і значущість, а також взаємозв'язок між рівнем сформованості професійної компетент-

ності суддів та продуктивністю їхньої професійної діяльності.

Аналіз наукового фонду з проблематики компетентнісного підходу, дає змогу стверджувати, що *компетентність* – це структуровані якості знань, умінь і навичок, спроможностей та ставлень, що дозволяють майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати та розв'язувати незалежно від контексту проблеми, що є характерним для певного напрямку професійної діяльності [3]. Компетентний – освічений у визначеній галузі; той, хто має право за власними знаннями чи повноваженнями виконувати або вирішувати «будь-що» [5]. Зазначимо, що коли говорять «...це не моя компетенція» переважно мають на увазі саме другу значущість, а коли говорять «...він некомпетентний» («професійно некомпетентний»), то йдеться про відсутність знань, умінь, досвіду тощо [6].

Компетенція – це внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, програми (алгоритми) дій, системи цінностей та відносин), що потім виявляються в компетентностях людини як актуальні, діяльнісні прояви [5]. На думку Г. Белицької, ці компетентності, проявляючись у поведінці людини, перетворюються в особистісні якості, властивості та стають компетентностями, що характеризуються мотиваційними, смисловими і регуляторними складниками, поряд із когнітивними (знаннями) та досвідом [7].

Засновник судової етики О. Коні (не особливо вірячи в можливість реалізації в судах царської Росії, викладених ним моральних засад у процесі здійснення правосуддя), стверджував, що суддям належить у майбутньому першочергова роль у дослідженні умов та обставин судового процесу. Він сподівався, що «увага вчених у контексті питання судочинства перейде від проходження процесу до етичної та суспільно-правової діяльності судді в усіх її розгалуженнях». Центральне місце в судовій етиці, судовій діяльності О. Коні відводив особистості судді, адже будь-які правила діяльності можуть втратити силу та значущість в недосвідчених, грубих, несумлінних руках, а найобміркованіший і найсправедливіший кримінальний закон втратити авторитетність через неналежність судочинства. Сучасні науковці стверджують, що позиція О. Коні є надзвичайно конструктивною, адже предметом мають бути не лише *властивості* та *умови* цієї діяльності, а й *поведінка* судді стосовно осіб, з якими він контактує внаслідок професійної діяльності [8]. Дійсно, суди, провідну роль у яких виконує суддя, впливають на формування правосвідомості та право законної поведінки громадян. Причому суд впливає на такі аспекти суспільної думки: сприяє формуванню правосвідомості громадян; створює впевненість у невідворотності покарання за вчинені правопорушення; висока культура судочинства і справедливість вироку формують атмосферу суспільного осуду злочинності й особистості злочинця; судовий процес привертає увагу громадськості до виявлення причин і умов злочинності та проблем її профілактики [9], а головне – формує відчуття захищеності та поваги до держави.



Психологія судової діяльності ґрунтується на вивченні загально-психологічних і соціально-психологічних характеристик учасників судового процесу, а також їх взаємин. З метою успішного виконання завдань, що постають перед суддею, необхідно мати не лише систему професійних знань, умінь та навичок, а й бути готовим до впливу широкого спектру негативних емоційних чинників. Це зумовлено тим, що судова практика здійснюється в умовах безпосереднього спілкування та взаємодії з людьми, а тому потребує розуміння психологічних особливостей процесуальних осіб, мотивів і змісту їхньої поведінки, взаємовідносин, які виникають у процесі життєдіяльності.

Лише за допомогою психологічних і педагогічних знань суддя може реалізувати заходи щодо встановлення контакту та здійснення психологічного впливу, нейтралізації негативних чинників під час пошуку й оцінювання процесуально значущих фактів, їх врахування у процесі всебічного та об'єктивного судового розгляду. До змісту діяльності, як сукупності дій людини, що спрямовані на задоволення потреб, інтересів, входять не тільки зовнішні фізичні ознаки, а й внутрішні психологічні процеси вольового та пізнавального характеру.

Встановлено (зокрема, Л. Радухівською), що психологічна структура діяльності судді міститься з таких видів, як: *пізнавальна, комунікативна, організаційна, конструктивна, профілактична та посвідчувальна*. Отже, кожен із цих видів може виступати провідним, самостійним елементом (у взаємозв'язку з іншими видами) або допоміжним, що забезпечує інші види [10]. Важливим під час здійснення вищеперерахованих видів судової діяльності відіграє *соціальний контекст*. Необхідним є введення в освітні програми закладів вищої освіти (ЗВО) юридичного профілю більшого переліку психолого-педагогічних дисциплін з метою досконалого вивчення психологічних і педагогічних особливостей. Судді впливають на комплекс аспектів суспільної думки: формують у громадян правосвідомість; кримінальні процеси створюють соціально-психологічну атмосферу невідворотності покарання; за високої культури судового процесу судді створюють навколо злочинця атмосферу морального осуду; судовий процес стимулює прагнення суспільної думки до виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину.

Для започаткованого нами дослідження – це має фундаментальну значущість. Соціальний контекст професіограми судді зумовлено тим, що суддя має не лише належним чином, відповідно до закону, розглянути і вирішувати кримінальну або цивільну справу, а й тим, щоб максимально використовувати судові процеси, судову практику та матеріали для попередження злочинних проявів та інших порушень законності. Для цього проводяться публічні процеси за місцем діяльності чи проживання тих, хто сприяв правопорушенням. Також суддя бере участь у пропаганді законів серед населення, проводить інші профілактичні дії. Це характеризує професійну спрямованість особистості судді, що виражається в: постійному

підвищенні рівня знань та вдосконаленні професійної майстерності, прагненні до панування справедливості, встановлення істини, а також почутті власної гідності, професійної гордості тощо.

Соціальний аспект діяльності судді важливий, оскільки виражена у: справедливому винесенні вироку, що має стати початком розв'язання конфлікту особистості та суспільства; відповідальності перед суспільством за соціальний прогноз розвитку особистості підсудного; використанні судових процесів для запобігання і попередження правопорушень (публічні процеси).

Поведінка, вигляд судді мають бути такими, щоб він викликав повагу, а у присутніх формувалося переконання в його правоті, здатності, вмінні вирішувати складні справи та долі людей. У вмінні виявляти ці якості полягає одна зі специфічних особливостей *комунікативних властивостей* особистості судді. На нашу думку, головне в комунікативних властивостях особистості судді – це не прагнення бути приємним у спілкуванні, а вміння показати здатність, бажання розібратися в обставинах певної справи. Це викликає повагу до судді та правосуддя загалом, а також є стимулом для учасників процесу ретельно, докладно викладати факти, оцінювати їх. У комунікативних якостях судді мають бути відсутні надмірна жестикуляція, дратівливість, брутальність, глузування, зайва повчальність тощо. Суддя обов'язково має володіти такими якостями: *тактовність, ввічливість, стриманість у манерах поведінки, емоціях, мові*.

Комунікативний аспект діяльності судді реалізується через: спілкування судді під час судового процесу, де він є лідером комунікації (необхідно мати особистісні якості судді, як чуйність, емоційна стійкість, чесність із самим собою, щирість і чемність у спілкуванні з колегами, вміння слухати і говорити, гуманність); судові допити, які вимагають узгодженості прийомів допитів з індивідуальними особливостями особистості допитуваного.

Науковці здебільшого єдині у визнанні, що комунікабельність – це риса, без якої неможливе повноцінне виконання суддею професійних функцій. Суддя має знайти підходи до людей, з якими йому доводиться спілкуватися. Важливими постають такі якості судді, як чуйність, врівноваженість, тактовність, вміння вислухати і допомагати людині зрозуміти сутність питання, чесно і правдиво висловитися по справі [9]. Кожний суддя втілює у життя ідеї, закладені в законі. Водночас він виховує значну кількість людей. Досвідченого суддю вирізняє висока відповідальність за власну діяльність і прийняті рішення, принциповість. Суддя постійно перебуває в центрі уваги учасників судового процесу. Його зауваження і жести піддаються постійному контролю та оцінюванню присутніх, тому для досвідченого судді властивими постають неупередженість і витримка [8].

Особисту незалежність і недоторканість судді захищають Конституція і закони України, де зазначена *заборона* впливати на суддів будь-яким чином; *неможливість* без згоди Верховної Ради України



затримання чи арешту судді до винесення звинувачувального вироку тощо. Суддя має уникати всього, що може применшити авторитет судової влади. Він не повинен заподіювати збитки престижу професії на користь особистим інтересам чи інтересам інших осіб. Його постійна відповідальність перед суспільством гранично стимулює пізнавальні здібності, аналіз отримуваної інформації, вимагає чіткості та ясності в прийнятті рішень. Суддею має бути людина, яка власною поведінкою, ставленням до професійної діяльності заслуговує довіру й авторитет, людина, яка має значний суспільно-політичний досвід, розуміється на людях.

Отже, обов'язковою моральною якістю судді є *підвищене почуття обов'язку* в його моральному аспекті. Соціальний моральний обов'язок судді – справедливе правосуддя. Він трансформується і в обов'язок перед сторонами та іншими учасниками справи, які чекають від судді захисту їхніх прав, свобод і охоронюваних законом інтересів, честі та гідності. Суддя повинен мати розвинене почуття совісті, що передбачає здатність здійснювати внутрішній моральний самоконтроль у ході ведення справи й, головне, під час прийняття рішень. Його совість має бути спокійна як при осуді, так і при виправданні. Мотиви, якими він керується, повинні бути чистими й морально бездоганними. Суддя має бути гуманним.

Суд розв'язує важливі соціальні проблеми правових відносин громадян, захисту їхньої честі, гідності, прав і свобод, застосовуючи закон в умовах гласності та наочності для населення. Особливість діяльності судді полягає в тому, що її не можна розглядати лише як службу, вона завжди має бути покликанням [9].

З-поміж споріднених організацій, завданням яких постає забезпечення ефективної професійної підготовки суддів в своїх країнах, є Національний суддівський інститут (NJI) Канади. Національний суддівський інститут – некомерційна організація, головою Наглядової ради якого є голова Верховного Суду Канади. Ця установа забезпечує більше 90 % освітніх курсів для суддів в Канаді. Судді керують діяльністю, беруть участь в розробленні та викладанні курсів.

Заснований в Оттаві, Національний суддівський інститут Канади прагне до утвердження довіри до судової влади, її справедливості, є лідером щодо освіти суддів не лише в Канаді, а й на міжнародному рівні. З моменту створення в 1988 році, Національний суддівський інститут продовжує розробляти і надавати освітні програми та різні електронні ресурси, які сприяють становленню верховенства права, самостійно або в партнерстві зі судами та іншими організаціями бере участь в наданні допомоги щодо суддівської освіти суддям.

Маємо враховувати, що суддівська освіта в Національного суддівського інституту має **три** компоненти: 1) суддівські навички, щоб добре здійснювати професійну діяльність (наприклад, вести судові засідання, писати судові рішення); 2) знання права як матеріального, так і процесуального та вміння їх застосувати за

оцінювання доказів; 3) соціальний і психолого-педагогічний контекст розуміння того, як інші сприймають судовий процес і судові рішення, чи відчувають вони себе почутими.

Головним аспектом діяльності Національного суддівського інституту Канади є: *практична підготовка суддів-слухачів, особливо суддів, призначених на посаду вперше та кандидатів на посаду судді, розвиток практичних навичок* судової діяльності; *підготовка суддів* (працівників NJI) як науково-педагогічних працівників – тренерів практичних курсів. Система суддівської освіти Канади ефективно виконує такі завдання: *стимулює і підтримує повагу до верховенства закону і цінностей Хартії; сприяє розвитку взаєморозуміння у мінливому та різноманітному світі; підтримує незалежність судової системи; популяризує знання та досвід для суддів, сприяє діалогу*, що укріплює судову аргументацію і прийняття рішень; *відіграє важливу роль в ефективному здійсненні правосуддя, зберігаючи суспільну довіру до судів Канади.*

Суддівська освіта є невід'ємним доповненням ефективною та стійкою судовою реформи. У 2003 році Національний суддівський інститут Канади почав міжнародну діяльність з підтримки та надання допомоги іншим країнам. У цій діяльності основну увагу приділяють зміцненню потенціалу в судових освітніх установах, розробленню та реалізації судових проєктів у галузі освіти.

Намагаючись посилити акценти обраного нами компаративістського підходу, необхідно зауважити на такому аспекті: співпрацюючи з партнерами в Канаді і країнах, що розвиваються, Національний суддівський інститут Канади у рамках Міжнародної групи зі співробітництва (ICG), відповідає на прохання про судову експертизу з усього світу. Більше 20 країн сьогодні вбачають Канаду в якості головного помічника у створенні їх правової системи. Канадські судді проводили експертизу судової підготовки, судового управління, судової етики та правових реформ у багатьох країнах (наприклад, у Перу, В'єтнамі, Чилі, Ямайці, Гані, а тепер і в Україні). Внесок Національного суддівського інституту в процес реформування судових систем інших країн спрямовано на збільшення потенціалу судових освітніх закладів з розроблення та реалізації судових освітніх проєктів та інших ініціатив, де Інститут має порівняльну перевагу. Інститут здійснює багаторічну діяльність щодо судового реформування в таких країнах: Австралія, Чилі, Китай, Ефіопія, Гана, Ямайка, Мексика, Нова Зеландія, Пакистан, Філіппіни, Перу, Руанда, Росія, Шотландія тощо. Участь судових органів Канади в міжнародній діяльності ґрунтується на їхній репутації та громадській популярності, етичних нормах, довірі та прогресивності. Двомовна і двох палатна (bijural) система судів Канади відображає мультикультурне суспільство, а також забезпечує канадських суддів можливістю для спільної діяльності з колегами усього світу. «Лише шляхом зміцнення судових інститутів, може бути досягнуто прогресу в напрямі протидії бідності та сталого



розвитку» – стверджує виконавчий директор Національного Судового Інституту Канади Високоповажна С. Адель Кент [11].

Більше 15 років тому Національний суддівський інститут Канади перейшов від лекційної форми освіти до інтерактивних методик. Національна школа суддів України (НШСУ) вивчає та впроваджує цей новий міжнародний стандарт судової освіти, адже НІІ готовий ділитися з Національною школою суддів України досвідом. Канадські судді та інші учасники проекту прагнуть зрозуміти потреби української сторони та бути корисними.

Реалізація канадсько-українського проекту «Освіта суддів – для економічного розвитку» спрямована на спеціальну підготовку суддів. Цей проект започатковано в 2013 році. Його фінансує Канадська агенція з міжнародного розвитку (CIDA) та реалізовує Національний інститут суддів Канади, спільно з офісом Уповноваженого з федеральних судових справ Канади. З української сторони партнерами проекту виступили Вища кваліфікаційна комісія суддів (ВККС) та Національна школа суддів України. Такий параметр оновлення вітчизняної суддівської практики було покладено в основу концептів започаткованого нами дослідження.

Цей проект має сприяти підготовці методичних матеріалів для суддів – науково-педагогічних працівників під час проведення занять зі судьями, які підвищують кваліфікацію, кандидатами на посаду судді, які проходять спеціальну підготовку. Розроблення таких матеріалів спрямовано не лише на підготовку до читання лекцій для суддів, пасивно сприймаючих інформацію, а й до залучення суддів-слухачів до активної діяльності. Підготовка методичних матеріалів полягає в доборі законодавчих положень, судових рішень, зокрема рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, а за можливості, рішень судів інших країн. Така допомога в навчанні кандидатів на посаду судді та діючих суддів (з використанням методик підготовки суддів в Канаді) має на меті підвищення рівня довіри до судової влади та популяризацію використання процедури досудового врегулювання спорів.

Загалом необхідність супроводу психопедагогічного здоров'я професійних суддів ґрунтується на методологічних підставах, передумовах та специфіці сутності науково-методичного, психолого-педагогічного супроводів. Поняття «психопедагогічний супровід» використовують щодо сфери освіти дорослих, проблем організації навчання і виховання в контексті модернізації освіти. Значущості набувають уявлення про психопедагогічний супровід як систему професійної діяльності соціальних психологів і педагогів, що спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання та психологічного розвитку людини в ситуаціях взаємодії.

Психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного самовдосконалення судді – це особливий вид допомоги професійним судьям, призначений для сприяння розв'язанню проблем особистісно-професійної гармонізації, або в їх попередженні,

в межах якої здійснюють діагностику, психопедагогічне консультування та розвиток особистісно-професійних компетентностей судді.

Аналіз і введення до наукового використання мало-відомих іншомовних праць стосовно зарубіжної практики, що розкривають організацію системи психолого-педагогічної підготовки за кордоном (J. Basten [12], C. Bentley [13], K. Benyekhlef [14], A. Derrick [15] та ін.), дав змогу розкрити більш вагомі аспекти концептуальної цілісної синергетичної моделі психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти. Оскільки нами достатньо повно висвітлено перспективи екстраполяції прогресивного канадського досвіду застосування сучасних організаційно-педагогічних моделей підготовки суддів у систему суддівської освіти України, розвитку та саморозвитку педагогічної майстерності вітчизняних суддів-науково-педагогічних працівників – це становило предмет посиленої уваги у нашому дослідженні. Отже, у системі суддівської освіти Канади звертають увагу на те, що розмова в аудиторії повинна мати форму *вільного діалогу*, а не нагадувати читання книги (один проголошує, а інші слухають). У межах цієї синергетичної моделі стало можливим конкретизувати концепти-етапи, закономірності, підходи і принципи, критерії добросовісності судді в цілісному системному аспекті духовно-рефлексивного виміру:

- 1) духовно-моральна дорослість;
- 2) зосередження на самості «емоційного Я»;
- 3) добротстверджувальна частина;
- 4) соціально-учинковий контекст;
- 5) синергетична інтеграція духовно-рефлексивних орієнтирів особистості та соціального контексту.

Логічно, що будь-яка ідея (особливо наукова) не може бути повноцінно осмислена, поки не буде змальована на основі знань тих витоків, з яких вона розвинулася, оскільки через минуле можна краще зрозуміти сьогодення і майбутнє. Відомий дослідник проблематики вищої освіти Б. Яковлев, переконаний, що «...застосовуючи знання, вміння та навички, сконцентровані на минулому досвіді, професійна майстерність безпосередньо залежить від всебічної інтелектуальної екіпіровки, вільного володіння передовими технологіями, сучасного рівня моральної і правової культури» [16].

Необхідно додати, що аналіз наукової літератури надав нам можливість конкретизувати компаративну практико-орієнтовану модель розвитку професійної майстерності суддів у системі суддівської освіти та на цих засадах охарактеризувати цільову програму професійно-педагогічного відбору суддів-науково-педагогічних працівників до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України. Немає сумніву, що завдання, функції, роль і місце науково-педагогічного працівника закладів вищої освіти, зокрема системи суддівської освіти України та Канади і вимоги до його професійної підготовки та розвитку професійної майстерності на різних історичних етапах становлення наукової світової спільноти суттєво змінювалися. Сучасна



система суддівської освіти в Україні визначає особливу роль науково-педагогічного працівника, на якого покладено такі функції: *координування* пізнавального процесу; *розроблення* програм, *коригування* дисципліни викладання; *консультування*; *керівництво* навчальними проектами. Науково-педагогічний працівник – це консультант у системі суддівської освіти, який має демонструвати вміння бачити технологічні, організаційні, соціально-економічні та соціально-психологічні можливості отримання максимального педагогічного результату психолого-педагогічної підготовки суддів.

Заклади системи суддівської вищої освіти зможуть реалізуватися через очне та дистанційне навчання за окремими курсами (дисциплінами). Причому програмне забезпечення надає суддям, які проходять підготовку, можливість вибору дисциплін і науково-педагогічних працівників, у яких бажають проходити стажування. Психолого-педагогічну навчально-методичну підтримку процесу професійної підготовки суддів виражають в організації комплексу навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності: підручниках, навчальних посібниках, авторських курсах інтерактивних лекціях, збірників завдань, збірників ситуаційних завдань та вправ (case-study), збірників тестів, практикумів, інтегрованих посібниках для занять у навчально-тренувальних класах, керівництву з вивчення курсу (study-guide), комп'ютерних програми, а також інших матеріали для організації самостійної пошукової діяльності. Навчально-методичне забезпечення психолого-педагогічної підготовки може бути розташоване на різних носіях інформації (паперові, електронні, відео-, аудіо-) для використання в різних технологічних освітніх середовищах (face-to-face, мережеве, мультимедійне).

У контексті Закону України «Про вищу освіту» іншим напрямом діяльності є науково-дослідна, що передбачає: вдосконалення змісту навчальних курсів у системі суддівської освіти з урахуванням психолого-педагогічного чинника; удосконалення та розвитку змісту навчально-методичного забезпечення суддівської діяльності; форм і видів навчання, освітніх технологій; моніторинг освітньої та методичної діяльності суддівських освітніх структур в Україні та за кордоном; організація досліджень з актуальних наукових проблем у межах науково-педагогічної школи (шкіл); організація науково-дослідної діяльності науково-педагогічних працівників.

Вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності судді» задає процесу професійного становлення судді особистісно зорієнтований вектор, актуалізуючи потребу в професійному самопізнанні та самовихованні, стимулюючи набуття гуманістичної позиції до розв'язання професійних завдань.

Таким чином, процеси психолого-педагогічної підготовки в системі суддівської освіти пов'язані з процесом професійного самовизначення та саморозвитку. Їхня взаємодія, відповідно до синергетичного підходу, має властивості, якими не володіє ні один з

окремо взятих процесів і визначає глибокий інтегративний процес становлення професіонала-майстра. Як зазначалося вище, процес становлення професійної майстерності суддів здійснюється виключно індивідуально, складно, не потрапляючи під жорстко детермінуванні умови. Сприяння цьому процесу ми вбачаємо в реалізації цільової програми професійно-педагогічного відбору суддів – науково-педагогічних працівників до реалізації психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України.

Звертаємо увагу, що базовими параметрами генези теоретичних і регулятивних засад оцінювання рівнів психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти України і Канади є *акцентуація уваги на домінантності соціального аспекту суддівської освіти* в Україні та Канаді як важливого чинника, що впливає на особистість судді та визначає динаміку його професіоналізму. Отже, це надало можливість по-новому (на основі цілісного наукового аналізу досвіду Канади і України) розв'язати проблему психолого-педагогічної підготовки професійних суддів у системі суддівської освіти та використати прогресивні надбання та ідеї канадського досвіду в сучасній практиці підготовки вітчизняних суддів.

Використані літературні джерела

1. *Бандурка А. М.* Юридическая психология : учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел. 2001. – 640 с.
2. *Бедь В. В.* Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти / В. В. Бедь. – Львів : Новий Світ – 2000, 2007. – 376 с.
3. *Пометун О. І.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ : А.С.К., 2004. – 192 с.
4. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 712 с. – (Серия «Мастера психологи»).
5. *Семенова А. В.* Теоретичні і методичні засади застосування парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Семенова Алла Василівна. – Тернопіль, 2009. – 663 с.
6. *Зимняя И. А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5 – С. 24–36.
7. *Белицкая Г. Э.* Сознание личности в кризисном обществе / Г. Э. Белицкая // Социальная компетенция личности. – М. : [б. и.], 1995. – 12 с.
8. *Бондаренко О. Ф.* Специфіка психологічного знання та його місце в діяльності судді [Електронний ресурс] / О. Ф. Бондаренко. – Режим доступу: www.judges.org.ua. – Назва з екрана.
9. *Леко Б.* Юридична етика : навч. посіб. / Б. Леко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. – 280 с.



10. *Радухівська Л. Л.* Психологічний зміст діяльності судді в кримінальному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 19.00.06 / Радухівська Людмила Любомирівна – Київ : Нац. акад. внутр. справ. – 2012. – 253 с.

11. *Kent A.* Message from the Executive Director [Electronic resource] / C. Adèle Kent // National Judicial Institute, Canada. – 2016. – Access mode: <https://www.nji-inm.ca/index.cfm/about/message-from-the-executive-director/?langSwitch=en>. – Title from the screen.

12. *Basten J.* Judicial education on “gender awareness” in Australia / The Honourable Justice John Basten. // Judicial Education and Training. Journal of the International Organization for Judicial Training. – 2016. – No. 5. – P. 69–81.

13. *Bentley C.* Pleased, Concerned, Hopeful / C. Bentley // Justice civile et économie : une question de valeur – Ottawa, ON. – 2016. – P. 110–116.

14. *Benyekhlef K.* Comment la technologie peut-elle contribuer à une modernisation efficace de la justice ? / K. Benyekhlef // Justice civile et économie : une question de valeur – Ottawa, ON. – 2016. – P. 81–85.

15. *Derrick A. S.* The Judicial application process / A. S. Derrick // Judicial Education and Training. Journal of the International Organization for Judicial Training. – 2013. – Vol. 1. – No. 1, August – P. 20–21.

16. *Яковлев Б.* Испытание временем / Б. Яковлев // Высшее образование. – 1998. – № 4. – С. 3–4.

Bibliography

1. *Bandurka A. M.* Yurydycheskaia psykholohyia : uchebnyk / A. M. Bandurka, S. P. Bocharova, E. V. Zemlianskaia. – Kharkov : Yzd-vo Nats. un-ta vntr. del. 2001. – 640 s.

2. *Bed V. V.* Yurydychna psykholohiia : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. osvity / V. V. Bed. – Lviv : Novyi Svit – 2000, 2007. – 376 s.

3. *Pometun O. I.* Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia : nauk.-metod. posibn. / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko ; za red. O. I. Pometun. – Kyiv : A.S.K., 2004. – 192 s.

4. *Rubynshtein S. L.* Osnovy obshchei psykholohyy / S. L. Rubynshtein. – SPb. : Pyter, 2000. – 712 s. – (Seryia «Mastera psykholohy»).

5. *Semenova A. V.* Teoretichni i metodychni zasady zastosuvannia paradyhmalnoho modeliuvannia u profesiinii pidhotovtsi maibutnykh uchyteliv : dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04 / Semenova Alla Vasylivna. – Ternopil, 2009. – 663 s.

6. *Zymniaia Y. A.* Kliuचेve kompetentsyy – novaia paradyhma rezultata obrazovanyia / Y. A. Zymniaia // Vyshee obrazovanye sehodnia. – 2003. – № 5. – С. 24–36.

7. *Belytskaia H. E.* Soznanye lychnosty v kryzysnom obshchestve / H. E. Belytskaia // Sotsyalnaia kompetentsyia lychnosty. – M. : [b. y.], 1995. – 12 s.

8. *Bondarenko O. F.* Spetsyfika psykholohichnoho znannia ta yoho mistse v diialnosti suddi [Elektronnyi resurs] / O. F. Bondarenko. – Rezhym dostupu: www.judges.org.ua. – Nazva z ekrana.

9. *Leko B.* Yurydychna etyka : navch. posib. / B. Leko. – Chernivtsi : Knyhy – XXI, 2008. – 280 s.

10. *Radukhivska L. L.* Psykholohichniy zmist diialnosti suddi v kryminalnomu sudochynstvi : dys. ... kand. yuryd. nauk : 19.00.06 / Radukhivska Liudmyla Liubomyrivna – Kyiv : Nats. akad. vntr. sprav. – 2012. – 253 s.

11. *Kent A.* Message from the Executive Director [Electronic resource] / C. Adèle Kent // National Judicial Institute, Canada. – 2016. – Access mode: <https://www.nji-inm.ca/index.cfm/about/message-from-the-executive-director/?langSwitch=en>. – Title from the screen.

12. *Basten J.* Judicial education on “gender awareness” in Australia / The Honourable Justice John Basten. // Judicial Education and Training. Journal of the International Organization for Judicial Training. – 2016. – No. 5. – P. 69–81.

13. *Bentley C.* Pleased, Concerned, Hopeful / C. Bentley // Justice civile et économie : une question de valeur – Ottawa, ON. – 2016. – R. 110–116.

14. *Benyekhlef K.* Comment la technologie peut-elle contribuer à une modernisation efficace de la justice ? / K. Benyekhlef // Justice civile et économie : une question de valeur – Ottawa, ON. – 2016. – R. 81–85.

15. *Derrick A. S.* The Judicial application process / A. S. Derrick // Judicial Education and Training. Journal of the International Organization for Judicial Training. – 2013. – Vol. 1. – No. 1, August – P. 20–21.

16. *Yakovlev B.* Ysptyanye vremenem / B. Yakovlev // Vyshee obrazovanye. – 1998. – № 4. – С. 3–4.